

ZAGROŻENIA RODZINY WYZWANIEM DLA OJCOSTWA

Ks. Prof. Dr hab. Jan Zimny – KUL STAŁOWA WOLA

Ur. w 1952 roku w Bojanowie. W I. 1976-82 studia filozoficzno-teologiczne w WSD w Przemyślu. W r. 1990 licencjat z teologii zaś w r. 1991 doktorat z katechetyki na KUL a następnie studia z pedagogiki. W r. 2005 doktorat a w 2006 r. habilitacja z pedagogiki. W r. 2010 tytuł profesora z pedagogiki. Obecnie profesor nauk humanistycznych z zakresu pedagogiki katolickiej. Wykładowca w wielu jednostkach uczelnianych w kraju i za granicą. Organizator ośrodka młodzieżowego, wielu konferencji krajowych i zagranicznych, sesji naukowych, kursów i szkoleń. W I. 2007-2008 prodziekan WZNoS KUL, w I. 2009-2010 dziekan Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Gospodarce KUL w Stalowej Woli oraz pełnomocnik Rektora KUL ds. organizacji Filii KUL w Stalowej Woli. W I. 1999-2010 Dyrektor Instytutu Teologicznego w Sandomierzu. Autor wielu monografii i publikacji zbiorowych, artykułów naukowych opublikowanych w Polsce i za granicą. Ekspert MEN ds. awansu zawodowego nauczycieli. Redaktor naczelny czasopism naukowych: „Pedagogika Katolicka”, „Pedagogia Ojcostwa”, „Katolikus Pedagogia”. Promotor wielu prac naukowych, w tym kilku doktoratów. Wieloletni Prezes Oddziału Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Sandomierzu, Akademickiej Rady Pedagogów Katolickich w Sandomierzu oraz Międzynarodowej Rady Pedagogów Katolickich w Ružomberku na Słowacji. Założyciel Międzynarodowej Rady Pedagogiki Katolickiej, autor strony internetowej „Pedagogika Katolicka” (www.pedkat.pl).

WSTĘP

O zagrożeniach oraz wyzwaniach, z jakimi zmierzyć się musi współczesna rodzina można by napisać bardzo wiele. W dzisiejszych czasach nie patrzy się na to czy ktoś ma swoją rodzinę tylko na to, jaką zrobił karierę i ile pieniędzy zarobił. Myślę, że słowo rodzina współcześnie znaczy coś innego niż dawniej. Dziś ludzie często gubią cel swojego życia, zatracają go, miotają się pośród różnych celów, ponieważ przemiany społeczne, kulturowe, gospodarcze, polityczne, ekonomiczne w bardzo istotny sposób zmieniają nasz system wartości. Zagrożenia których jesteśmy świadkami obecnie winny stać się wyzwaniem dla każdego ojca jako głowy rodziny. On jako opiekun, stróż, ojciec, winien podejmować działania ochronne, oczywiście na miarę jego ludzkich możliwości. Świadomość wielu zagrożeń winna wyculić go w sposób nadzwyczajny i uwzględnić działania pro-

filaktyczne, prewencyjne. Nie oznacza to, że z obowiązku takiego działania jest zwolniona matka czy inni członkowie rodziny. Niemniej jednak z racji na wielowiekową tradycję, pozycję ojca w rodzinie, winien on w sposób ponadprzeciętny podejmować ochronne działania wobec własnej rodziny.

1. RODZINA OSTOJĄ WARTOŚCI

Współczesna rodzina przeżywa mocny kryzys na bazie tych przemian i w sumie wydaje mi się, że nie wiadomo, dokąd zmierzają. Trwałość związków i chęć przetrwania przeszkód jest niestety bardzo niska, małżeństwo nie ma już takiego znaczenia jak kiedyś, bycie singlem bądź życie na „kocią łapę” stało się modne. Rodziny zdarzają się być różne, nie zawsze, możemy nazwać je klasycznymi: mama, tata i dzieci. Czasami role rodziców pełnić mogą na przykład dziadkowie. Ogólnie zadaniem rodziny jest obdarzyć należytą opieką jej członków, za-

pewnić im jednakże poczucie bezpieczeństwa jak i miłości. Rodzina jest najważniejsza dla każdego dziecka od chwili jego narodzin. Jest ona dla niego pierwszym, naturalnym, a zarazem najistotniejszym środowiskiem wychowawczym. Wywiera największy wpływ na jego całe dzieciństwo, później młodzieńcze i dorosłe życie, ponieważ stanowi całkowite źródło wzorów zachowań, norm oraz systemu wartości. Dlatego tak wiele zależy od naszego domu rodzinnego i tego, co z niego wyniesiemy.

Kiedyś rodzina była silną komórką społeczną aż do początków rozwoju epoki przemysłowej. W rodzinie tej w znacznym stopniu zmieniła się także rola ojca. Kiedyś, można stwierdzić, że była to rodzina inna niż ta istniejąca współcześnie. Wiązała się z wieloma pokoleniami, czyli szerokim gronem krewnych. Rodzina tradycyjna była dużo bardziej autonomiczna niż rodziny współczesnej, bycie rodzicami chrześnymi było związane faktycznie z zastępczą władzą rodzicielską, a nie jak dzisiaj tylko z rytuałem religijnym. Wielką rolę odgrywał ojciec, który pełnił w niej wiele funkcji. Zmiany industrializacyjne i urbanizacyjne bardzo mocno wpłynęły na dzisiejszy wygląd rodziny, pozycję ojca. Rodzina, która jest dla każdego pierwszą szkołą społecznych jest dziś bardzo zagrożona. Związane jest to nie tylko z wieloma przemianami społecznymi. Trzeba o tych zagrożeniach ciągle przypominać, pisać, wypowiadać się poprzez filmy oraz środki społecznego przekazu. Należy częściej upowszechniać tą tematykę także poprzez głos ofiar¹.

Nie ulega wątpliwości, że w dzisiejszych czasach rodzina przechodzi poważny kryzys przede wszystkim moralny, ponieważ osłabiona jest wartość małżeństwa, rodzi-

cielstwa, rodziny. W tym obszarze także jest wiele do życzenia pod adresem współczesnego ojca. Zmiany zachodzące w życiu rodzinnym niosą ze sobą możliwość bliższego poznawania przyczyn, które często są nieuniknione. Budowanie rodziny na mocnych i stabilnych fundamentach może uchronić ją przed zagrożeniami czyhającymi we współczesnym świecie.

Każda rodzina ma do wypełnienia ważne zadania oraz funkcje w życiu jej członków. Stanowią one jednolitą całość i nie można spełniać ich oddzielnie. Z książki Zbigniewa Tyszki dowiadujemy się, iż „należy podkreślić, że funkcje rodziny ściśle się wiążą z jej strukturą to znaczy z układem ról i pozycji społecznych charakterem oraz konfiguracją stosunków międzypersonalnych, kohezją są przez elementy struktury rodziny uwarunkowane. Z kolei same także oddziałują silnie na strukturę rodziny w kategoriach jej funkcji”². Zadania te to przede wszystkim wypełnianie funkcji, które przypisane są rodzinie od tysięcy lat. Maria Ziemska twierdzi, że „stabilność życiowa, jaką zapewnia rodzina będąca przede wszystkim instytucją a nie grupą społeczną dokonuje się przeznaczyć przez nacisk na spełnienie takich funkcji jak: wychowawcza materialna opiekuńcza legalizacyjna. Klimat emocjonalny domu rodzinnego tworzący przesłanki do powstania unikalnych związków uczuciowych staje się często dla takiego typu rodziny kwestią drugorzędną”³. Przeszukując literaturę dostrzec można bardzo różny sposób przedstawiania funkcji rodziny. Na początek przytoczę podział funkcji wg. Zbigniewa Tyszki, wyodrębnił on dziesięć funkcji. Pierwsza z nich to funkcja materialno-ekonomiczna, – czyli zaspokajanie materialnych potrzeb swoich członków.

¹ <http://e-civitas.pl/wp-content/uploads/2013/01/2009.10> (20.11.2014)

² Z. Tyszka, *Z metodologii badań socjologicznych nad rodziną*, Bydgoszcz 1988, s.47

³ M. Ziemska, *Rodzina współczesna*, Warszawa 2001, s. 36

Ta funkcja dzieli się na cztery podfunkcje: produkcyjna, zarobkowa, gospodarcza oraz usługowo-konsumpcyjna.

Rodzina jest niezbędnym elementem w życiu każdego człowieka nie tylko pod względem biologicznym, ale także społecznym i psychicznym. Każdemu z nas powinna kojarzyć się z miłością, bezpieczeństwem oraz stabilnością. Nie ulega wątpliwości, że dla każdego człowieka, a w szczególności dla małego dziecka jest najważniejszym „miejszem” na ziemi, ponieważ w niej wzrasta, uczy się miłości, przygotowuje się do wkroczenia w świat dorosłości oraz może znaleźć schronienie, gdy czegoś się boi.

2. ZAGROŻENIA DESTRUKCJĄ RODZINY

Rodzinę porównać możemy do organizmu, który zaatakowany przez wirusy doznaje zakłóceń w swoim funkcjonowaniu. Tak to zostało opisane w książce M. Łopatkowej: „Tak jak pęknięcie sklepienia grozi zawaleniem budynku, tak pogłębiające się „pęknięcie” w dotychczasowej spójności życia rodzinnego grozi zaburzeniem prawidłowego funkcjonowania tego życia. Żeby, więc temu zapobiec, trzeba usunąć już istniejące pęknięcia”. Od dłuższego czasu zaobserwować można kryzys, przez jaki przechodzi rodzina. Powodem tego są zagrożenia, jakie spotyka na swojej drodze współczesna rodzina. Czasy się zmieniają, co niesie za sobą coraz to nowsze trudności, z jakimi przychodzi nam się mierzyć. Zdefiniowanie samego zagrożenia nie jest łatwe. G. Poraj i J. Rostowski w swoim dziele piszą, iż „w funkcjonowaniu niemal każda rodzina natrafia jednak na różnego rodzaju destabilizatory jej równowagi i harmonii, które mogą dotyczyć rów-

no jej struktury, jak i funkcji. Zakłóceniu ulegają, więc wzajemne relacje pomiędzy członkami rodziny, ich więzi emocjonalne, style komunikowania się, systemy wartości regulujące zachowanie dzieci i dorosłych w rodzinie i poza nią. Jeśli zakłócenia te mają charakter przejściowy, to nie powodują poważniejszych skutków, a nawet uczą, jak radzić sobie z sytuacjami kryzysowymi i jak je skutecznie przezwyciężyć. Gdy zaś stają się zjawiskiem bardziej trwałym, mogą głęboko zaburzyć życie rodzinne, tworząc podatny grunt dla rozwoju różnorodnych patologii”⁴.

Jednym z wielu zagrożeń jest dziś zapewne alkoholizm. Jest to uzależnienie dotyczące każdego wielu ojców ale nie tylko. Może pić jedna osoba, ale cierpi na tym każdy domownik. Alkohol towarzyszy człowiekowi od bardzo dawna, był spożywany w różnych celach, pomagał obniżać poziom lęku, strachu, łagodził napięcia. Pomimo tego, stanowi on poważne i bardzo dotkliwe zagrożenie dla niejednej rodziny. Alkoholizm oraz jego wpływ na członków rodziny i sytuację wychowawczą dzieci stanowi przedmiot wielu badań, jest punktem zainteresowań wielu osób zajmujących się patologią społeczną⁵. Przeglądając literaturę na temat alkoholizmu możemy zauważyć, iż „alkoholizm nazywa się chorobą postępującą. W miarę pogarszania się sytuacji, obejmuje ona coraz więcej osób z najbliższego kręgu chorego. Rodzina zwykle negatywnie reaguje na problem alkoholowy. Wpływa on na pijącego, ale też i pozostałych członków rodziny. Skutki są jednak bardzo podobne w jej przypadkach, jej członkowie odczuwają wstyd, winę i dezorientację”⁶. Sam fakt, iż spożywanie alkoholu w dużych ilościach jest bar-

⁴ G. Poraj, J. Rostowski, *Zagrożenia życia rodzinnego*, Łódź 2003, s. 5.

⁵ M. Ochmańska, *Alkoholizm ojców, a sytuacja rodzinna i szkolna dzieci*, s. 45

⁶ R. J. Ackerman, S. E. Pictering, *Zanim będzie za późno*, Gdańsk 2002, s.59

dzo szkodliwe dla organizmu człowieka, stanowi zagrożenie nie tylko dla danego osobnika. Częste upijanie się prowadzi do powstawania chorób, działa destrukcyjnie na mózg oraz na wiele innych narządów wewnętrznych. Alkohol uzależnia zarówno fizycznie jak i psychicznie. Bardzo ważne jest, aby podkreślić, że im wcześniej człowiek ma kontakt z alkoholem, tym ryzyko uzależnienia się od niego wzrasta znacząco, co niesie za sobą u młodych osób zaburzenia w prawidłowym rozwoju⁷. Osoba, która jest uzależniona od alkoholu wpływa destruktywnie na całe swoje otoczenie, członków rodziny.

Kolejnym wyzwaniem, jednocześnie bardzo często wiążącym się z poprzednim problemem, z którym borykać się musi rodzina jest przemoc w rodzinie. Istnieje pewien związek pomiędzy alkoholem, a przemocą. To nie jest tylko tak, że alkohol wzbudza zachowania agresywne, ale także przemoc może wzmacniać u ofiar chęć do wypijania dużych ilości alkoholu. Alkohol na pewno sprzyja zachowaniom agresywnym, na przykład osoba zamierzająca dokonać aktu przemocy często wcześniej upijają się w celu dodania sobie animuszu, bądź myśli, że w ten sposób może uniknie kary⁸.

Najczęściej ofiarami przemocy są kobiety i dzieci. Istotną sprawą dotyczącą tego problemu jest również wiek tyranów – najczęściej dotyka to młodych ludzi, a kryminalne statystyki dowodzą, że zjawisko to przeważnie rejestrowane jest w dużych miastach⁹. Przemoc domowa nie jest aktem jednorazowym. Prawie w każdym przypadku jest zjawiskiem powtarzalnym, cyklicznym. Przemoc ma wiele twarzy i może przybierać różne formy, zaczyna się zasa-

mi dość niewinnie od zwykłego wyśmiewania, szturchania po celowe godzenie w czyjąś godność i wyrządzanie mu strasznej krzywdy.

Znęcanie się psychiczne i emocjonalne jest najbardziej niedostrzegalnym i ciężkim do uchwycenia formą przemocy. Pozostawia ono często dużo większe krzywdy niż przemoc fizyczna. Jedne z form znęcania się psychicznego to: narzucanie własnego zdania, izolowanie, ograniczanie snu i jedzenia, narkotyzowanie, wszelkiego rodzaju groźby. Nie istnieją klarowne kryteria oceny, w jakim stopniu maltretowanie psychiczne szkodliwie wpływa na jednostkę. Ofiary psychicznego znęcania się ujawniają ten problem w sytuacji, kiedy są również ofiarami przemocy fizycznej. Osoba krzywdzona często nie zdaje sobie sprawy z tego, że jest wyrządzane jej zło. W relacjach osób dorosłych zaczyna się to już przy bardzo błahych sytuacjach na przykład mówienie komuś, że nic nie potrafi, czy też, że jest brzydki, a kończy się na zastraszaniu, groźbach¹⁰. W obrębie tej przemocy istnieją widoczne formy takie jak: wyzwiska, krzyki, wrzaski i tym podobne. Tyran usiłuje przez cały czas mieć specyficzną kontrolę nad kobietą bądź dzieckiem, często chce potwierdzenia swojej władzy. Krzywdzenie ofiary odbywa się za pomocą wpływów psychologicznych.

Kolejną formą przemocy w rodzinie jest wykorzystywanie seksualne, przemoc seksualna, – czyli kontakt seksualny, do którego druga osoba została zmuszona. Przemoc seksualna wobec kobiety to na przykład: krytyka zachowań seksualnych, sprowadzanie kobiet do roli obiektu seksualnego, wymuszanie noszenia „seksowej” bielizny,

⁷ Czarnecka A., Bigos M., Nowakowski P., *Alkohol, alkoholizm i przemoc*, Lublin 2004,

⁸ Tamże.

⁹ Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994, 21-23.

¹⁰ Pospiszyl, *Przemoc*, jw., s. 104-107,.

specyficzne obelgi, wymuszanie seksu, wymuszanie rozbierania się i tym podobne.

Kolejnym zagrożeniem, jakiemu często rodzina musi stawiać czoła jest uzależnienie od narkotyków. Uzależnić może się każdy, niezależnie od wieku, płci, czy statusu społecznego. Narkomania jest jedną z patologii społecznych, która staje się w naszym kraju coraz poważniejszym problemem. Ostatnimi czasy znacznie obniżył się próg wiekowy osób narkotyzujących się. Zjawisko uzależnienia od narkotyków uwarunkowane jest pewnymi zależnościami: psychicznymi, fizycznymi i społecznymi. Dziecko uzależnione od narkotyków bardzo często izoluje się od środowiska, co często niesie za sobą izolację całej rodziny. Zachodzą również zmiany pomiędzy członkami rodziny, czyli na przykład rodzice spierają się, co do metod prowadzących do wyjścia z sytuacji. Rodzeństwo często pomaga ukrywać problemy swojego brata lub siostry. To wszystko wpływa na rozwój rodziny na tyle, że pozostawia to trwałe zmiany w stosunkach wewnątrzrodzinnych¹¹.

Kolejnym poważnym problemem społecznym w obecnych czasach, stanowiącym wyzwanie dla rodzin jest bezrobocie. Występuje na skalę masową i jest dużym zagrożeniem ekonomicznym dla państwa, jak i dla indywidualnych jednostek społeczeństwa. Bezrobocie w dużym stopniu wpływa na wykształcenie się pomiędzy członkami rodziny negatywnych nastrojów, niepokoju, napięcia. Powodować może również powstawanie oraz natężenie sporów w rodzinie. Bezrobotny rodzic często traci swój autorytet u dzieci, co niesie za sobą problemy wychowawcze. Jeśli chodzi o wychowywanie dzieci przez bezrobotnych rodziców to niepokojące jest to, że brak pracy wywołuje u rodziców brak cier-

pliwości, konsekwencji, brak rozważań nad wpływem wychowawczym. Najczęściej wtedy stosowanymi metodami wychowawczymi są kary typu krzyk, bicie. Nie da się ukryć, że w wielu przypadkach bezrobocie bardzo mocno wpływa na bezrobotnego jak i członków jego rodziny. Taki stan rzeczy wpływa niestety na funkcjonowanie rodziny i występowanie w niej sytuacji patologicznych. W takiej sytuacji rodzina ma duży problem z wypełnianiem funkcji ekonomiczno-konsumpcyjnej.

W ostatnim czasie w literaturze często pojawia się pojęcie eurosierota, czyli dziecko wychowujące się, bez co najmniej jednego z rodziców, które przebywa za granicą. Obniżone poczucie bezpieczeństwa, nieaspokojona potrzeba bliskości często powodują zmiany w zachowaniu dzieci. Poszukiwanie lepszego poziomu życia niestety czasami jest ważniejsze dla ludzi niż ułożone życie rodzinne. Warte podkreślenia jest to, iż rodzina, w której podjęta została decyzja o emigracji jednego bądź obu rodziców zalicza się do charakterystycznego typu rodziny rozłącznej. Z perspektywy formalnej tworzą rodzinę pełną, lecz wpływ braku jednego z rodziców sprawia, że posiadać zaczynają wiele znamion rodziny niepełnej z różnymi problemami na przykład z odmienną atmosferą domową¹².

Kolejnym problemem, z jakim musi się mierzyć współczesna rodzina są separacje i rozwody. Rozwód jest swego rodzaju wyrokiem dla całej rodziny, nie jak się najczęściej wydaje samych małżonków. Jest jednym z najbardziej stresujących przeżyć dla dzieci. Dla wielu z nich jest to sytuacja wywołująca bardzo poważne problemy emocjonalne, które dotyczą je tam mocno, że wpływ odczuwalny jest aż do dorosłości. Niestety bywa i tak, że rodzice całkowicie

¹¹ Tamże, s. 87-89.

¹² T. Rostkowska, *Psychologia Rodziny małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, s. 107.

zajęci swoimi małżeńskimi problemami odsuwają dzieci i ich bojaźnie na boczny tor, pozostawiając je samym sobie.

3. MIEJSCE I ZADANIA OJCA W RODZINIE

W Adhortacji Apostolskiej *Familiaris consortio*, Ojciec Święty Jan Paweł II apeluje: *Konieczne jest odzyskanie społecznego przekonania, że miejsce i zadania ojca w rodzinie i dla rodziny mają wagę jedyną i niezastąpioną.* (FC, a.25). We współczesnych analizach na temat rodziny podkreśla się negatywny wpływ wynikający z nieobecności ojca w domu. Spowodowana ona jest ciągłym zabieganiem i troską o materialny byt rodziny wymagającą wielokrotnie podejmowania pracy ponad miarę z wyraźną szkodą dla więzi w rodzinie. Proces wychowania praktycznie spoczywa wówczas na matce, która nie jest w stanie zastąpić ojca. Oddziaływanie wychowawcze ojca przebiega jak gdyby w innej płaszczyźnie niż oddziaływanie matki. Ojciec w wielu przypadkach wychowuje poprzez swoją - często milczącą - obecność, podczas gdy matka wykorzystuje w tym celu bogactwo środków wyrazu: słowa, emocje, gesty.

Analogicznie można spojrzeć na ojca duchowego we wspólnotcie zakonnej, czy parafialnej - niezbędna jest jego obecność. Apel Ojca Św. o „rodzinnosc” Kościoła zawarty w Liście do rodzin [LR] ma w tym miejscu swoje szczególne znaczenie. Młody kapłan buduje swoje ojcostwo w atmosferze obecności ojca duchowego, najpierw w seminarium a potem w parafii. Stanowi to przedłużenie sytuacji domu rodzinnego. Wydaje się, że ta ciągłość jest bardzo istotna. Potwierdza to również obserwacja bardzo wielu parafii, zarówno w pozytywnym jak i negatywnym sensie. Innymi słowy, ojciec parafii (proboszcz) winien podjąć niewątpliwy trud przyjęcia pod swoje ojcow-

skie skrzydła kapłana (wikariusza). Wysiętek obu stron daje wspaniałe owoce i - jak często można zauważyć - nieukrywaną radość.

Najważniejsze zadania ojca opisane zostały w Adhortacji Apostolskiej *Familiaris consortio* - FC (a.25). Mimo iż sformułowane są w odniesieniu do ojca rodziny wydaje się, że wskazane jest ich szersze widzenie jako zadań mężczyzny powołanego do ojcostwa. Pierwszym i zasadniczym zadaniem ojca jest rozwój autentycznej miłości, która jest warunkiem doskonalenia wspólnoty. *Tak jak bez miłości rodzina nie jest wspólnotą osób, tak samo bez miłości nie może ona żyć, wzrastać i doskonalić się jako wspólnota osób* (FC a.18). Dotyczy to każdej wspólnoty, a w szczególności sposób odnosi się do rodziny. Ojcostwo wymaga postawy miłości, wymaga troski o dobro członków rodziny. Jest propozycją, która może zostać podjęta lecz czasem i odrzucona. Trud miłości domaga się wolności wyboru. Postawa dawcy nie może być obwarowana warunkami, jest bezwarunkowa. Jest propozycją, która musi być niezależna od więzi emocjonalnej, czy jej braku. W tym sensie postawa ojca uczy wymagającej i często trudnej miłości, która tworzy nowe wartości - daje owoce. Wydaje się, że jest to łatwiejsze w rodzinie, gdzie więź emocjonalna ułatwia postawę miłości wobec najbliższych. W życiu kapłańskim musi być zachowany pewien dystans (w pozytywnym sensie), aby posługa jak i jej odbiór nie wynikał ze względów emocjonalnych lecz jedynie z postawy miłości. Również posługa szafarza komunii św. domaga się postawy miłości niezależnie od nastawienia emocjonalnego. Upraszczając można powiedzieć, że chrześcijanin winien kochać każdego człowieka, a nie tylko tego którego lubi.

Drugim zadaniem ojca jest wychowanie do odpowiedzialności. Ojciec uczy odpo-

wiedzialności, która jest atrybutem ojcostwa. Jest to głównie odpowiedzialność za życie jako dar Boga-Stwórcy. Widać tu jednoznaczne analogie między ochroną życia w rodzinie, a ochroną życia Bożego w człowieku. Mężczyzna jest szczególnie powołany do obrony życia. Jest do tego przygotowany zarówno pod względem fizycznym jak i psychicznym.

Kolejne zadanie to zabezpieczenie rozwoju wszystkim członkom wspólnoty rodzinnej. To zabezpieczenie wymaga stworzenia warunków do rozwoju powołania, wzrastania duchowego. Wszelki rozwój jest możliwy jedynie w warunkach psychicznie poprawnych (poczucia bezpieczeństwa, szacunku, godności).

Ojciec św. Jan Paweł II w Adhortacji Apostolskiej *Redemptoris custos* - RC stawia nam na wzór św. Józefa, mówiąc o mężu sprawiedliwym. Sposób wykonywania pracy zawodowej z poczuciem służby dla drugiego człowieka stanowi wspaniały wzór sprawiedliwej drogi do zabezpieczenia bytu całej rodziny.

W *Familiaris consortio* - FC znajdujemy sformułowanie, które mówi, że ojciec jest przewodnikiem dziecka w wierze. Wielu świętych zwraca uwagę na fakt silnego wpływu wiary ojca na kształtowanie się u nich dojrzałej postawy wiary. Myślę, że wynika to powagi, która jest podstawowym elementem kształtującym autorytet ojca [Ruciński 1999]. Ojciec jest osobą poważną. Jego czyny i słowa mają swoją wagę - są poważne. Nie traktuje spraw wiary i życia w kategorii dowcipów i żartów.

Na pierwszym miejscu należy podstawić stabilność postaw jako przeciwieństwo względności i powszechnego liberalizmu. Oczekiwania wobec ojca idą w kierunku jednoznaczności postaw i konsekwencji

w działaniu. Szczególną uwagę na te problemy zwraca Jan Paweł II w encyklikach *Veritatis splendor* - FS oraz *Fides et ratio* - FR. Wydaje się, że członkowie rodziny od ojca oczekują szczególnej jednoznaczności i konsekwencji. W dobie powszechnej względności argumentów, zasad, a nawet prawd, stabilność postaw staje się naczelnym kryterium jakości ojcostwa.

W dobie ciągłych lęków i stresów ojciec daje poczucie bezpieczeństwa. Wzorem Boga-Ojca, który broni swego ludu, również ojciec rodziny broni przed zagrożeniem zewnętrznym i wewnętrznym (np. egoizmem). Dotyczy to zarówno sfery materialnej jak i duchowej. Właśnie pewna dominacja i duchowe przewodnictwo daje członkom rodziny poczucie bezpieczeństwa. Wymaga to zawsze ze strony ojca niemałej odwagi i samozaparcia. Może pojawić się pokusa ucieczki od problemów i wtedy najczęściej jest to ucieczka we własny wyizolowany, fikcyjny świat (np. nałóg).

Prawidłowy rozwój młodego człowieka wymaga odniesienia do wzorców męskości i kobiecości. W dobie zacierania różnic niezbędny jest jasny wizerunek męskości i kobiecości. W sposób prosty określa to Jan Paweł II w Liście do młodych całego świata z 1985 r.

Bóg stworzył człowieka mężczyzną i kobietą, wprowadzając przez to w całe dzieje ludzkości ową szczególną dwoistość przy całkowitej równości, gdy chodzi o godność osobową oraz zdumiewającej komplementarności, gdy chodzi o podział przymiotów, właściwości i zadań, związanych z męskością i kobiecością istoty ludzkiej.

Obserwowane często „zniewieściałe” zachowanie mężczyzn prowadzi do chaosu w zakresie samoidentyfikacji w procesie wychowania. Dotyczy to zarówno

zachowania ojca rodziny jak i kapłana. Mężczyzna spełniający swoje powołanie korzysta z tych szczególnych predyspozycji jakie posiada i nie może od nich uciekać.

Niezwykle ważnym elementem ojcostwa jest stosunek do macierzyństwa oraz odniesienie do kobiety. W małżeństwie zadaniem ojca jest kształtowanie u dzieci postawy miłości wobec matki. Jest to wyraz dojrzałego ojcostwa. Często podkreśla się znaczenie jego postawy w obronie życia. Szacunek dla kobiety i jej zadań macierzyńskich jest równocześnie drogą budowania szacunku dla męskości i ojcostwa. Udział ojca w trudach „macierzyństwa” poprzez pomoc matce w opiece nad dzieckiem, szczególnie w okresie kiedy ta opieka jest niezbędna i bardzo czasochłonna stanowi niezastąpioną szkołę ofiarnej miłości dla starszych dzieci.

Jeszcze jedna istotna i oczekiwana cecha ojca, to gotowość do poświęceń. Potrzeba tej cechy wynika z powszechnie lansowanej i podsycanej - głównie przez środki masowego przekazu i reklamę - postawy hedonizmu. Hedonizm jest zawsze związany z egoizmem, czyli jest przeciwieństwem miłości. Ojcostwo wymaga postawy poświęcenia. Oczekuje się tego zarówno od ojca rodziny jak i ojca duchownego. Gotowość do poświęceń u kapłana jest jak gdyby wielowymiarowa, obejmuje wszystkich członków wspólnoty bez szczególnych wyjątków i rozróżnień. Ojciec rodziny w sposób naturalny swą gotowość do poświęceń odnosi - w pierwszym rzędzie - do członków najbliższej rodziny. Powyższe cechy konstytuują oczekiwany wzorzec ojca, a równocześnie są odpowiedzią na główne zagrożenia rodziny.

4. JAK POMÓC OJCU W REALIZACJI POWOŁANIA DO OJCOSTWA?

W pierwszym rzędzie poprzez postawę miłości i szacunku. Ojciec Św. Jan Paweł II w Liście do rodzin - LR mówi o postawie czci. *Czczij ojca twego i matkę swoją* - czwarte przykazanie stanowi zabezpieczenie wspólnoty jaką jest rodzina. Cześć stanowi odniesienie w rodzinie, we wspólnocie parafialnej. Jest podłożem szacunku wynikającego z godności. W tym znaczeniu cześć jest należna każdemu człowiekowi. Ojciec Święty nazywa to solidarnością wspólnoty rodzinnej. *Kto czci ojca zyskuje odpuszczenie grzechów, a kto szanuje matkę jakby skarby gromadził* (Syr:3)

Z psychologicznego punktu widzenia, postawa czci sprzyja dowartościowaniu człowieka, daje mu poczucie wartości. To z kolei tworzy sprzyjający klimat i motywację do rozwoju lub inaczej do podjęcia trudu samowychowania. Nie sprzyja temu procesowi atmosfera całkowitego zrównania czy wręcz „kumpelstwa”. Wynika ona najczęściej z reguły „równania w dół”, która jest sprzeczna z podejmowaniem trudu wzrastania. Współczesne modele zachowań sugerują usuwanie wszelkich różnic, hierarchii, pozycji... Brak wówczas odniesień, porównań, wyzwań. Powstaje swoista pustka ponieważ nie widać wzorców. Wydaje się, że wychowawcy zbyt szybko i zbyt chętnie rezygnują z postawy szacunku i czci oraz gestów i znaków, które te postawy wyrażają. Cześć i szacunek nie muszą stanowić bariery dialogu ze względu na różną pozycję jego partnerów. Właśnie one są niezbędne by dostrzec autentyczne dobro, by mogła rozwinąć się miłość. Rozwój człowieka wymaga doświadczenia różnorodnych odniesień i z tego względu błędem jest dołączanie ojca, kapłana, przełożonego

do grona kolegów. Każdy człowiek ma swoje zadanie do spełnienia w procesie osobowego rozwoju.

Uznanie władzy rodzicielskiej i pasterskiej stanowi kolejny element pomocy w realizacji ojcostwa. Władza ojcowska wymaga postawy posłuszeństwa członków wspólnoty. Posłuszeństwo zaś jest uznaniem i przyjęciem racji i mądrych praw, które służą dobru. Posłuszeństwo należy odróżnić od uległości, która wynika jedynie z uznania przewagi, siły czy władzy i kończy się wraz z nią. Władza wiąże się jednoznacznie z postawą służby. Stąd też w pierwszej encyklice Jana Pawła II *Redemptor hominis* - RH znajdujemy propozycję „królewskiej służby”. Trudno jest realizować ojcostwo w sytuacji, gdy ojciec boi się dzieci, nauczyciel uczniów a duszpasterz wiernych. Spraw zasadniczych dla wspólnoty rodzinnej i parafialnej nie rozwiązuje się na drodze dyktatu demokracji, lecz na klęczkach by poznać wolę Tego, Który jest źródłem wszelkiej władzy. Wola ta nie podlega prawu większości lecz wynika z prawdy i sprawiedliwości.

Istotną sprawą w dojrzewaniu w ojcostwie jest pozostawienie ojcu pola decyzji. Mężczyzna-ojciec jest powołany do tworzenia, działania i doskonalenia. Jego twórczość może się rozwinąć jedynie w sytuacji posiadania przestrzeni twórczości. Gdy jej nie ma pojawia się frustracja, utrata sensu czynu. W takiej sytuacji ojciec zaczyna uciekać od aktywności, popada w apatię, nierzadko wpada w nałogi. Decyzja ojca będzie zawsze służyć najbliższymi, gdyż podjął się zadania ich ochrony i obrony przed zagrożeniem zewnętrznym i wewnętrznym. Pozostawione pole decyzji obliguje go do postawieniu na pierwszym miejscu tych których kocha, a dopiero potem myśli o sobie.

Czynnikiem wpływającym pozytywnie na realizację powołania do ojcostwa jest odrzucenie wygórowanych ambicji członków wspólnoty wobec ojca. Szczególnie negatywny wpływ na życie w rodzinie mają wygórowane ambicje finansowe. Ojciec rodziny pragnący za wszelką cenę zaspokoić oczekiwania najbliższych „spala się” w pogoni za pieniądzem. Jest to wielka pułapka, gdyż uzyskane sukcesy w tej dziedzinie powodują swoistą spiralę oczekiwań. Podobnie wygląda sytuacja w zakresie osiągniętych pozycji w hierarchii zawodowej, politycznej czy kościelnej. Urażone ambicje często wynikają z faktu „pompowania” oczekiwań w tym zakresie przez najbliższe otoczenie. Skutecznym lekarstwem na to może być autentycznie wyrażone uznanie najbliższych z dobrze wypełnianych obowiązków ojcowskich bez oczekiwania na kolejne szczeble kariery. Ważne jest wyrażenie tego uznania w ramach wspólnoty i na zewnątrz.

Ojcostwo spełnia się poprzez pracę na rzecz wspólnoty rodzinnej. Ojciec poszukuje możliwości pracy na rzecz rodziny i dlatego wielką pomocą dla niego jest wskazanie obszaru tej pracy. Przy braku tej pomocy może się okazać, że ojciec widzi siebie wyłącznie w roli „zdobywcy pieniędzy”. Coraz większe zaangażowanie w tej roli prowadzi o stopniowego wyłączenia się z innych istotnych zadań ojcowskich (np. wychowania).

KU PODSUMOWANIU

Odwieczne funkcje ojców w rodzinach - prokreacyjna, ekonomiczna, ochronna czy wychowawcza - uległy ostatnio znaczącym przemianom. Wymusiły je radykalne przemiany społeczno-ekonomiczne i kulturowo-obyczajowe, jakie w skali ma-

kro wystąpiły po II wojnie światowej i po dziś dzień trwają. Wymusiła je przede wszystkim zawodowa praca kobiet - żon i matek. Jeśli mówimy o roli ojca w rodzinie nie możemy przemilczeć kwestii różnych zagrożeń i roli ojca wobec nich. Z tego też powodu pojęciu „ojcostwo” na użytek tego artykułu nadaję bardziej zakres obyczajowy i społeczny, gdyż wiąże się on działaniem prewencyjnym wobec różnych zagrożeń jakie dziś występują. Ojciec ma być strażnikiem wolności, bezpieczeństwa członków rodziny a przede wszystkim dzieci. Wyzwanie i zadanie to o tyle dziś nie jest łatwe i proste do wypełnienia, gdyż sam obraz ojca uległ pewnej deformacji.

Bo że ojcostwo jest dziś zagubione jest faktem, którego nie musimy udowadniać. Myślę, że aby ocalić rodzinę i, co za tym idzie, świat trzeba pomóc wpierw mężczyźnie ocalić znaczenie i jego wartość. To oczywiście może dokonać się poprzez m.in. fakt jego powrotu na łono Kościoła i do osobowej więzi z Bogiem. Bez tego źródła, bez tej mocy, tej siły na pewno nic na dobre w sposób poważny się nie zmieni. Widzimy jak dramatycznie trudne do spełnienia stoi przed nami zadanie, żeby przywrócić ojcostwo, bo jak na razie przynajmniej świat w tą stronę nie zmierza. Zauważmy, że w naszym kraju, chciałem powiedzieć nawet szerzej, w naszej cywilizacji nie funkcjonuje ideał męskości, a zarazem ideał ojcostwa. Nie ma wzorca. No bo trudno za taki przyjąć, nie wiem, szeryfa, który załatwia porachunki siłą, strzela, morduje w każdym odcinku ileś tam osób. Zostawmy takie wzorce. Nie funkcjonuje społecznie pełen wzorzec ojca. Gdybym miał dwoma słowami opisać istotę ojcostwa na pewno użył-

bym dwóch słów, których zbitkę wszyscy znamy: miłość i odpowiedzialność. Ze szczególnym wskazaniem na odpowiedzialność. I mężczyzna jest skazany, może mocne słowo, na branie odpowiedzialności za losy rodziny, społeczności świata. I to nie jest mój pomysł, to bardzo wyraźnie na to wskazuje scena z Księgi Rodzaju, kiedy Ewa zerwała zakazany owoc, symbolicznie jabłko. Wiadomo dłaczego Ewa. Znacznie łatwiej zwieść niewiastę. Pan Bóg i wszyscy doskonale wiemy, co Pan Bóg wówczas powiedział. Wcale nie powiedział: Ewo oj, oj co narobiłaś? Powiedział: Adamie jesteś? Jednoznacznie wskazał na Adama jako na tego, który jest odpowiedzialny za to, co tam się dzieje. On ma upilnować nie tylko tego, co się dzieje w świecie, ale tego co dzieje się na linii on – kobieta. Niestety już w raju Adam zapoczątkował to, co trwa do dzisiaj.

Tymczasem mężczyzna nie może być szczęśliwy jeżeli nie będzie tym, kim być powinien, czyli póki nie weźmie na siebie odpowiedzialności za losy tych, którzy są jemu powierzeni. Miarą każdego mężczyzny jest wymiar jego ojcostwa. Z drugiej strony ojcostwo czy ojcowanie jest drogą wzrostu każdego mężczyzny. Jeżeli dzisiaj powszechnie mężczyźni uciekają od ojcowania w jakimkolwiek wymiarze to nie dziwny się, że tak dramatycznie degraduje się ta brzydsza część świata. Osoby, osobowości nie raz wybierane na wysokie stanowiska państwowe są osobowościami pokrętnymi, niedorozwiniętymi w człowieczeństwie. To świadczy o wymiarze ich ojcostwa, które mierzone jest m.in. umiejętnością brania odpowiedzialności za siebie i za skutki swych czynów, wyborów, decyzji.

STRESZCZENIE

Przezwrot cywilizacyjny, jaki dokonał się na przełomie XIX i XX wieku, wpłynął nie tylko na relację ojca do dziecka, ale także na więź pomiędzy mężczyzną a kobietą. Ojcostwo jest zagrożone w ludzkości i zagrożone także w Bogu! A przecież każdy pragnie mieć ojca, takiego ojca, żeby go podziwiać, żeby mu ufać. Ojcostwo od chwili przyjścia na świat potomstwa wymaga czasu. Czasu poświęconego dziecku niczym nie da się ani zastąpić, ani zrekompensować. Jeżeli ojciec jest nieobecny z tej lub innej przyczyny w życiu syna i nie wytworzy się między nimi związek uczuciowy, będzie to później rzutować na wrogie nastawienie wobec bliskości. Obok poczucia celu i sensu życia ważnym darem, jaki ojciec może ofiarować dziecku, jest poczucie bezpieczeństwa. Dziecko jest zawsze istotą bardzo kruchą psychicznie, fizycznie i duchowo, stąd też łatwo w nim wzbudzić poczucie zagrożenia. Rodzice wykorzystują nierzadko tę kruchość w relacji z dziećmi. W szczerej i otwartej rozmowie z dzieckiem ojciec może uodpornić dziecko na różnorakie zagrożenia, z jakimi musi się ono zetknąć w życiu. Jeżeli dziecko nie posiada dobrej więzi uczuciowej z ojcem i nie czuje się przez niego chronione, zetknąwszy się z niesprawiedliwym traktowaniem przez rówieśników, doświadczy poczucia bezbronności i bezradności. Stanie się wówczas łatwą ofiarą dziecięcej przemocy lub też nieuczciwości osób dorosłych. Ojcowie winni mieć świadomość, iż młodzi przeżywają wiele frustracji w zetknięciu ze światem zewnętrznym. Codzienna odwaga ojca w zmaganiu się z trudnościami żywymi jest dla dzieci, szczególnie dla synów, wzorem i źródłem życiowej odwagi. Trudne chwile w życiu dziecka mogą stać się dla niego szczególną okazją do uczenia się życiowego męstwa w stawianiu czoła różnorodnym zagrożeniom żywym.

SUMMARY

Civilization revolution that has taken place in the late nineteenth and early twentieth century, influenced not only the relationship of father to the child, but also on the relationship between a man and a woman. Fatherhood is endangered in humanity and also in God! Everyone wants to have a father, a father to admire it, to trust him. Fatherhood since the birth of offspring takes time. Time spent on a child cannot be replaced or compensated. If the father, for any reason, is absent in the life of a son, and there is no emotional relationship between them, it will cause the hostile attitude toward intimacy. Beside sense of purpose and meaning in life another important father can give the child is a sense of security. A child is always very fragile mentally, physically and spiritually, and therefore it is easy to arouse in him a sense of danger. Parents often use this fragility in relationships with children. In a frank and open conversation with the child, father can immunize the child to a variety of risks, with which the child has to come into contact in his life. If the child does not have a good emotional relationship with his father and does not feel protected by him, confronted by unfair treatment by peers he will experience feelings of vulnerability and helplessness. He will easily become a victim of violence or dishonesty of adults. Fathers should be aware that young people are experiencing a lot of frustration in contact with the outside world. Daily father's courage in dealing with the difficulties of life is for children, especially for sons, a model and a source of life courage. Difficult moments in a child's life can become for him a special opportunity to learn the courage to face various threats in life.